

potenciálisan szubverzív tára; a törvény archívumának utánzata afféle bahtyini–foucault-i fellazító tér. „Nincs egyetlen olyan mítosz sem, amely ellenőrzése alatt tartaná a regényt, és az írás, az Archivum állandóan szétziláló és szétzilálódó világa nem engedélyez semmiféle transzcendenciát” (189–90). Az írás itt, bár elsősorban az elnyomás eszköze, épp az írásban való jelenlét problematikusságának folytán szubverzív, a történelmet becsempésző térré válik, mintegy a szöveg radikálisságának letéteményese. González Echevarria nem foglalkozik az íráslogika működésével a regényvilágon belül, s így az írás szerepéről kialakított értelmezése is jóval „pozitívabb”. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy az írás trópusának segítségével rendkívül meggyőzően kapcsolja össze a szövegelemzést a politikai értelmezés lehetőségével.

19. Az amnézia fontosságát, igaz, más összefüggésben, George R. McMurray is hangsúlyozza: az amnézia szerinte „úgy tekinthető, mint

ami a Buendiák testi békéjének és spirituális történelmének elvesztését szimbolizálja”. George R. McMurray: GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ. (New York, Ungar, 1978) 102. A nosztalgiáról Kulin Katalin ír részletesen, összevetve azt az emlékezéssel. A nosztalgia nem emlékezés: aktuálissá, jelenné teszi (a benne rejlő vágy erejénél fogva) azt, ami elmúlt. És éppen azért teheti jelenné, mert elmúlt, vége: „a nosztalgia alapvető feltétele az élet részben vagy egészben való befejezése... A nosztalgia dialektikájának a lényege, hogy feltételezi annak a végét, aminek a továbbélését biztosítja”. Kulin Katalin: MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG: GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ. (Budapest, Akadémiai, 1977) 138.

20. Anika Lemaire: JACQUES LACAN. (London, Routledge, 1977) 85.

21. Jacques Derrida: A FILOZÓFIÁBAN ÚJABBAN MEGHONOSODOTT APOKALIPTIKUS HANGNEMRŐL. Ford. Angyalosi Gergely; Jacques Derrida–Immanuel Kant: MINDEN DOLGOK VÉGE. (Budapest, Századvég, 1993) 79.

Orbán Ottó

JAPÁN BIRS

Előző életemben nagyvilági életet éltem.

Harmincéves korom körül kiszabadultam, noha csak időről időre és sohasem teljesen (azaz lélekben is: hogy mást ne mondjak, az öntudatlanul fölvetett szokásaimban például) a létező szocializmus rozsdás vaskalitikájából, és a rám szegeződő, szigorú tekintetek kereszttüzeiben röpködni kezdtem a tágabb kalitkában, az utazók világában, mint egy hipotetikusan szabad madár. Rabok, börtönőrök, tudjuk, hogy van ez. Berúg a szabaduló a szabadságtól, aztán csak néz, hogy visszakerül oda, ahonnan elindult...

Én mindenesetre fenéig üritettem a mámor poharát. Mint annyi más magyarnak az én korosztályomból, nekem is a nyelvtudás volt a mumusom. Nem az, hogy egyáltalán nem tudtam angolul, hanem az, ahogy tudtam, hogy a tudásom nem volt hitelesítő, mert nem tehettem próbára természetes körülmények között, ahogy ma az országhatárokon farmerben átsétáló fiatalok teheti próbára a magáét, ennél fogva a kellenél jobban szorongtam, és folyton Nicolas Guillénnek Weöres Sándor fordította versét húzta a fülembe a Castro előtti idők kubai tánczenekara: „Amit angolul te tudsz, / Vito Manuél, / azzal még annyit se tudsz / kimondani: jé!”

Nem csoda hát, hogy vígan köröztem a földgolyó körül, mint az égbolton fényes tűzpontnak látszó műholdak egyike, és egy idő után azt az önelégült üzenetet közvetíttem személyiségem irányító központjába: „Orbán Ottó, te tudsz angolul! Bip,

bip... Orbán Ottó, te konferenciázol angolul! Bip, bip... Orbán Ottó, te beszélsz angolul! Bip, bip... vége, vétel..."

Végre rájöttem arra, hogy az ember, ha hülye, nem attól hülye, hogy magyar, hanem attól, hogy ő maga a maga legsajátabb módján hülye, és hogy normális körülmények között élve (amire persze a világnak ezen a pontján vajmi kevés az esélyünk) mi is olyanok vagyunk, vagy legalábbis lehetnénk, mint a nagy kiterjedésű országok és a nagy lélekszámú népek szülöttei, jók, rosszak, tehetségesek, tehetségtelenek, már ahogy ez köztünk, emberek között szokás.

E nagy fölismerés fényétől káprázó szemmel nem láttam a csillagok állásába rejtett baljós lehetőséget, el nem hanyagolható esélyét annak, hogy ezen az úton a nemzetközi költőtalálkozók playboya is válhat belőlem.

– Maga egyszerűen remekelt – suttogja a mediterrán éjszakában a költészet szerelmese, egy égő szemű hölgy, maga is költemények szerzője, a nemzetközi irodalom pártoló tagja. Cselekedni nem akar, legalábbis ott rögtön, az autóbuszban, a nagyszámú költő közt zötykölődve nem, bár ki tudja, a nő szívét ki ismeri, mindenesetre az öléből áradó sugárzástól megvadulna a legközyösebb Geiger–Müller-számláló is.

Aztán elragadja tőlem a Paphoszbán fogyasztott nagy mennyiségű vörösbor, és Nicosiáig édesen, aprókat horkantva, időnként a vállamnak zuhanva alszik. A görög mitológiában jártasak már rég kitalálták, hogy nem a Balkán-félsziget déli, görögök lakta részén, hanem az állatias szexből (pfuj!) kilépő fénytiszta, isteni érzelem e világi megjelenésének (látni, hogy csurog végig márványtestén a langyos tengervíz) topográfiai-lag meghatározható pontján, Aphrodité szülőhelyén, Ciprus szigetén járunk.

Kazukóval mindazonáltal nem ott találkoztam, hanem az érkezésem utáni első vagy második napon Iowa Cityben, az amerikai Közép-Nyugat kis egyetemi városában. Ott is a *Mayflower* nevet viselő üreges betonkocka mélyén, a Bauhaus és a Sing-Sing fegyház frigyének e szörnyszülött gyümölcsében, megalapozatlan vélemények szerint afféle, egyetemisták számára is megfizethető diákszállóban, melynek kedélyes otthonosságáról leginkább akkor alkothatunk fogalmat magunknak, ha Petőfi Sándor, a tizenkilencedik században élt nagy magyar költő és szabadsághős JÁNOS VITÉZ című, és megjelenése óta a magyar olvasók körében rendkívül népszerű elbeszélő költeményének kőharapó óriásait képzeljük egy út menti óriásmotelbe *management*nek; mondom, itt, az üreges kocka alagsorában, az alagsorba telepített uszoda medencéjében, ennek kegyetlenül klórozott vizétől félig megvakulva (irodalmiaskodni, konferenciázni, utazni már túrhetően tudok angolul, de a sportszerboltban még nem tudom, hogy minek mondják Amerikában az úszószemüveget; *goggles*nek, nagyokos!), de félvakon is daliásan pillangózva (*butterfly*) látok egy feltűnően jó alakú, mandulaszemű diáklányt egy atlétatermetű, fekete sráccal halacszkázni a víznek csúfolt, mérgezett mosogatólében. Nincs szemüvegük, nem égeti őket a víz, ők égetik a vizet, a lány halk sikolyokkal koloratúrázik, a fiú mély torokhangokat hallat. A látvány és a hangok fölébresztik bennem a balsors tépte magyart (nekünk Mohács kell!), de az intellektuális költőt is, mert úgy szállok ki a medencéből, mintha a medence idő volna, és a medence sarkán La Rochefoucauld várna (Eliot, a helyzethez alkalmazva), és azt gondolom: „Pillangózhatsz itt, öreg, mint egy Dugovics Titusz, ezek egymással kefélnek!”, ami kétségkívül a nemzedékeket elválasztó szakadék (*generation gap*) merőben újszerű megközelítése.

Dilip, Bombayban szerzett indiai barátom, akiről másutt bővebben szóltam, megemlítve azt is, hogy Iowában lakásszomszédok voltunk a *Mayflower*ben, göcögve nevet uszodai megvilágosodásomon.

– Az a diáklány Kazuko, japán költőnő, egykorú veled, ha nem idősebb nálad. Vannak ázsiai nők, főként a kínaiak, de még a japánok közt is – kezd bele népnevelő előadásainak egyikébe –, akik olyanok, mint az időjárás itt, Iowában, ahol egy egész délutánon át tart az ős. Sokáig látszanak húszévesnek, némelyikük még ötvenen fölül is, hogy aztán egy szempillantás alatt változzanak át ős anyókévé. Kazuko is ilyen, hát örül, amíg örülhet, tartóztatja a fiatalágát, amíg teheti. Amúgy jószívű és rendes csaj, ha bajban vagy, számíthatsz rá.

Dilip, másutt ezt is elmondtam róla, nagy igazságok tudója volt nő- és Ázsia-ügyekben, nem említve a költészet mellett legfőbb hobbját, az indiai belpolitikát.

Ami engem illet, bajban nem voltam, Kazukóval viszont olyan teameghívásos barátság alakult ki köztünk. Egy csapatban játszottunk, az Iowai Világválogatottban, ő előretolt, dzsesszkísérettel sikoltozó csatárt, én megfontolt labdákat osztó európai középpályást; nekem ő egy kicsit harsány volt, neki én egy kicsit unalmas lehettem, de mind a ketten fölfogtuk, hogy fél évig egymás társaságában kell léteznünk, és ezen a kukoricaföldek közé ékelődött edzőpályán kell csillogtatnunk képességeinket: együtt sírunk, nevetünk – ennyi.

Mégis néhány év múlva, mikor óbudai lakásunkban megcsörrent a telefonom, és egy női hang az angolul beszélő japánok jellegzetes selypítésével azt mondta: – Itt Kazuko! – érthetetlen öröm fogott el.

– Szia, hát te? Honnan beszélsz, New Yorkból vagy Tokióból?

A Gellért Szállóból hívott. Európában turnézott, közelebről Varsóban, mint a nemzetközi költőtálalkozók egyik örökös meghívottja; gondolt egyet, és átugrott Budapestre.

Mondtam már, hogy akkoriban nagyvilági életet éltem, még vezethettem is. Ginsberget, amikor itt járt, egy pöfögő, sárga Wartburggal fuvaroztam, Kazukót egy csendesebb járású, drapp Ladával; a vak is láthatta, hogy haladunk. Először föl a szomszédos Gellérthegyre, a panorámáért, aztán keresztül-kasul a városban, végül irány Szentendre. Száztízrel téptem az országúton, Kazuko rám szólt, hogy lassabban, fél a sebességtől. Valahol megebédelttem, aztán hazavittem, hozzánk, hogy lásson közelről egy családot, belülről egy lakást. Vagy ez nem is ő volt, hanem egy másik látogató? Valamelyik világitó fogsorú indiai a kulturális csereférfiak közül? Ashok, a magas besztású kormányhivatalnok Bhopalból? Nem emlékszem már minden látogatás minden részletére, nagy volt nálam a forgalom. De arra jól emlékszem, hogy este, amikor visszavittem a szállodába, Kazuko megölelt és összecsókolt. Gyönyörű nap volt, mondta, viszlát Tokióban.

Mit tesz isten, megtörtént. Én a tokiói Edmont Hotelből hívtam Kazukót, ahol a központi számítógép nyitotta-zárta a szobám ajtaját, tudatta velem és a recepcióval, hogy honn vagyok-é vagy sem, van-e postám vagy sem, szívből szeretem-e a Nagy Testvért vagy sem; megbízhatóságában egy percig sem kételkedhettem, hideg és gyakorlatilag végtelen memóriájában könyörtelenül rögzítette volna azt a szomorú tényt is, hogy megtévelyodtam, ha történetesen csakugyan megtévelyodtam volna, és hozzányúltam volna a minibárnak nevezett szobai hűtőszekrény csábitóan csillogó, a szó szoros értelmében méregdrága üvegcséi közül akár csak egyhez is. „Apage Satanas”, csaptam be a pokol jégpárás kapuját, és áldottam a magyar sorseszemet, hogy még Ferihegyen vettem egy lapos üveg whiskyt, rögtön meg is húztam a világláró magyar e hú társát, és ettől már is elég bátornak éreztem magam ahhoz, hogy nekivágjak a pilótafülkék műszerrengetegére emlékeztető telefonkészülék nyomógomb-labirintu-

sának. Előszörre sikerült is felhívnom a szálloda mosodáját, bár nincs kizárva, hogy a körzeti tűzoltósággal beszéltem, illetve ők beszéltek velem, valaki nagyon magyarázott valamit japánul, én meg legjobb tudásom szerint igyekeztem a mondottakat angolul is, magyarul is megszívlelni, mondanom sem kell, hogy milyen eredménnyel, de végül mégiscsak siker koronázta vállalkozásomat, és némi ismételt japán madárcsicsergés után – bátraké a szerencse; milyen igaz! – egy ismerős hang angolul szólt bele a kagylóba: – Itt Kazuko!

Taxival jött értem, kocsija nincs, mondta, Tokióban különben is örület autózni, haladni, parkolni nem lehet, rosszabb, mint New York. A taxi eközben egy nagy folyó egyik hullámaként, tehetetlenül sodródott valamerre, amerre a forgalom vitte, láttam a császári palotát övező falat, erről még tudtam, merre van, aztán elnyelt bennünket a sok ezer apró faluból összerakódott városszörnyeteg, föl-le, jobbra, balra, hidak, magasút, följárók, lehajtók, alujárók, ösvénynél alig szélesebb, kanyargós utcák, az egyikben megállunk, itt lakik Burt Blume, mindkettőnk amerikai ismerőse, az Iowai Nemzetközi Író-program volt titkára, az egykori hippi, akiből menő üzletember lett Japánban.

Véletlenül épp a Japánban időző iowai veteránok régóta tervezett találkozója előtt egy nappal hívtam föl Kazukót, aki meglepetésnek vitt magával a bulira, volt is nagy nicsak-az-ottózás, hátra veregetés, magasra emelt pohár. Most láttam Kazukón, hogy öregszik, még mindig nem az arcán, csak tétovává szédült mozdulatain. Egy csomó homályos rendeltetésű áruházi műanyag szatyorban ezer apróságot cipelt magával, ajándéknak szánt mütyüröket, mindenféle papírt, kendőt, rúzszt, ki tudja, még mit, folyton kotorászott köztük, és mindig épp azt nem találta, amit keresett, színes kendők felhője örvénylett körülötte, úgy látszott, elsüllyed benne, a világban. Hirtelen megcsapott valami részvétellel vegyes szeretet, hogy nofene, hát nem újra egy csapatban játszunk! – épp csak annyi a különbség, hogy most nem a szezon felére vagyunk szerződötve, hanem az egészre, amíg bírjuk, miközben bennem is, benne is egyre sötétebb árnyékok vet az idő.

A buliról, ami különben egész emlékezetesre sikeredett, éjféljátjt fuvarozott haza, mármint az Edmont Szálloda főbejárata elé. Két puszi az arcán, jobbról egy, balról egy, azóta nem láttam Kazukót. Hallani sem hallottam róla két hónappal ezelőttig.

Hazafelé Moszkvában meg kellett aludnunk Seremetyevón, a hasonló nevű szállodában, melynek illetén minősítése a tokiói Edmont Hotel után erős túlzásnak tetszhet, nem véletlenül nevezi a magyar közbeszéd ezt az intézményt – hihetőleg súlyos történelmi tapasztalatok alapján – Sehunamotyónak.

Étterem van, étel nincs. Étkezési kuponunkon a pincér jót derül, hogy milyen vicces népség vagyunk mi, magyarok, aztán kihoz valami haltápízú, keményre fagyott csontot, mely élő korában talán sertésborda lehetett. A nyolcvanas évek modern szovjet tranzitszállójában két dolog folytonos jelenléte nyújt biztonságérzetet a rázúduló információözönben szilárd pontra vágó utazónak, a tényersapkáé és az épület minden pórusából büzlő rovarirtóé. Ülünk a még keményen létező szocializmus egyik lehasznált szobájában, a „Nyinocska, te ócska” típusú heverő szélén, és whiskym fogytán a Vészi úr kiskőrösi illetőségű szilvapálinkáját isszuk, melyet előrelátó hazámfiaként válság esetére (példának okáért Ferihegyen leltározzák a vámmentes italokat; a marhák! dollárért! nyitva tartás helyett!) egy csavaros kupakú, lapos üvegben minden utazásomra magammal viszek, és nem bánunk semmit, azt sem, hogy ajtónk előtt a folyosón örmények vagy grúzok késelik egymást, majd abbahagyják, ha akarják, vagy mert szégyen édesanyjuk beteg.

Ha Anonymus a honfoglalás minden eseményéről beszámolhatott volna, föltétlenül megemlítette volna azt a különösen a néprajzosok számára sokatmondó tény, hogy a honfoglaló magyarok egy csoportjának, egy Japánból hazaérkező kulturális küldöttségnek átható szilvaszaga volt.

Még két év van hátra kalandozásaim korából.

Aztán rám csapja magánzárkám ajtaját, soha ki nem nyitandó, egy a politikánál is szigorúbb foglár, az elhatalmasodó betegség.

*

A kilencvenes években két fontos esemény is történt Magyarországon, megbukott a kommunizmus, és Takács Zsuzsáról kiderült, hogy nem egy finom úrinő, hanem öntörvényű, megrázó erejű költő. Elismerem, kissé szokatlan párosítása ez az eseményeknek, hát még ha hozzátesszük azt is, hogy a mi sajátos nézőpontunkból tekintve az utóbbi a fontosabb.

Takács Zsuzsáról tudni illik, hogy a kínai horoszkóp szerint az ő állatövi jegye a tigris. Továbbá azt, hogy minden általam ismert tigris közül (pedig ezek sorába bevetem a Micimackó Tigrisét is) ő az egyedüli, aki raccsol. De hogyan! Meg kell a szívnek hasadni! Ahol más egy közönséges r hangot pörget, ő egy v és h közötti, sóhajszerű hangot hallat, mely angyalszárnyon suhan a magasba, és lebeg, mint brüsszeli csipke a szélben. Mondják, a tigrisnő egyszer bement a tejboltba, és kért két joghurtot meg egy karéj kenyeret, mire az eladólány tágra nyílt szemmel bámult a formás fenevadra, és azt kérdezte: – Két kiló túrót egy szelet kenyérhez? Az ilyesmi öniróniára neveli az embert, még ha lélekben a dzsungel királynője is. Nem véletlenül fedezik föl mind többen a Takács Zsuzsa világát benépesítő szellemek hús-vér lényekhez illő kötődését bizonyos helyszínekhez, történetekhez. Vagyis a brüsszeli csipke csakugyan átszellemlőn lebeg, de azért az sem elhanyagolandó körülmény, hogy a csücskét egy realista tigris tartja a szájában.

Míndez valamiképp a világ tudomására is juthatott, mert Takács Zsuzsát újabban szokás meghívni különféle nemzetközi rendezvényekre, melyeken a világköltészet dolgairól esik szó.

Legutóbb Spanyolországba hívták, valami kastélyba, ahol ki mással hozta össze a sors, mint Kazukóval. Ők persze nem ismerték egymást, de hamar kiderült, hogy mindketten ismernek engem, ettől fogva nem volt gátja a társalgásnak.

Kazuko akár a sors rendelésének is vehette ezt a találkozást. Vele volt legújabb, különlegesen szép kiállítású kötete, mely egy angol festő absztrakt képeinek társaságában Kazuko verseit tartalmazza két nyelven, japánul és angolul, köztük egyet, amelyik rólam szól. A kötet huszadik oldalán, a japán írásjelek közt latin betűkkel írva olvasható a nevem: OTTO, épp csak kilencven fokkal elfordítva, mert a japánok jobbról balra és föntről lefelé róják a sorokat.

Ki vagyok ütve. Azt hittem, Kazuko igazából senkire sem figyel saját magán kívül, és most tessék, egy a tokiói veteránbulin enyhén borközi állapotban elejtett megjegyzésem köszön vissza a verséből. Egy átgondolatlan rögtönzés, kimerevitve, véglegesítve. Ezredszer élem át azt, hogy mindent tudok a mesterségemről, kivéve a lényegét, hogy mikor miből és miért lesz vagy nem lesz vers. Belőlem, illetve abból, aminek Kazuko látott engem, most lett, így és ez lett, és érzem be ennyivel.

Egy frászt. Abban a világban, ahol tigrisek is kézbesíthetik a postai küldeményeket, igazán semmiség megidézni N. Scott Momadayt (nem vicc, tényleg így hívják, kis ráhagyással Anyáknapijának), a különféle indián rezervátumok iskoláiban felnőtt mo-

dern törzsi énekmondót és Pulitzer-díjas regényíró, a természetére nézve máris költő-óriást, aki Oklahomában részegen ugyan, de merő barátságból úgy vágott hátba, hogy majdnem belukadt a hátam, miközben azt bömbölte a disztinyvált éjszakai bár le-le-csukló fejjel kornyadozó közönségének:

– This man has a presence!

Amivel valami olyasmit akarhatott a világ tudomására hozni, hogy abban az én jelenlétemnek súlya van.

Ha valaki megítélhette ezt, ő igen. Az általa naponta elfogyasztott nagy mennyiségű alkohol súlyát leszámítva, nettó súlyban is többet nyomott száz kilónál, amikor pedig döngő léptekkel elindult valamerre, sejtetőleg a mosdóba, járás közben kilengett, mint földrengés idején a felhőkarcoló.

*

Éjszaka persze átszólok Kormosnak a túlvilágra:

– Oké, rólad kétezer magyar költő írt verset, de mutass föl egy japán költőnt!

Csend, nem felel.

Talán nincs is, aki feleljen.

De ha van, és van túlvilág is, lefogadom, hogy amire odaérek, a kapujára egy cédula lesz kirajzszögezve:

„Rólam tizennégy indonéz írónt írt regényt! Sőtér István akadémikus.”

*

Jut eszembe az akadémiáról...

Szócikk a Világirodalmi Lexikon majdani pótkötetéhez:

Shiraishi Kazuko; Siraisi Kazukó (Vancouver, 1931–) kanadai emigrációban született japán költőnt. Ahhoz a költőnemzedékhez tartozik, melynek elemi élménye a háborús vereség után Japánba betörő amerikai tömegkultúra. Korai korszakának avantgárd hangütésére a beat költők és a dzsessz voltak nagy hatással, de az a közzájón forgó jellemzése, hogy ő a japán Ginsberg, nem egyéb hangzatos számárságnál. Későbbi verseiben mindinkább láthatóvá válnak költészetének japán vonásai, a törekvés a kevés szóra, az éles rajzra, a történetnek csúcspontjaiban való megjelenítésére. Japán nyelvű kötetain kívül angol fordított versei főképp az Egyesült Államokban jelentek meg, terjedelmes anyaggal szerepel Hadzsima Kidzsime A HÁBORÚ UTÁNI JAPÁN KÖLTÉSZETE című, a maga nemében egyedülálló, angol nyelvű antológiájában is.

*

A japán birs a rózsafélék nagy családjába tartozó díszcserje. Noha bíbor virágát mindenki egybehangzóan a kertek ékességének mondja, még sincs körülötte minden rendben, latin neve egyesek szerint *Cydonia japonica*, mások, akik szerint japán birs a családon belül külön nemzetséget alkot, *Chaenomeles japonica*-nak hívják, sőt akadnak olyanok is, akik egyszerűen csak Mózes égő bokraként említik. Ez utóbbi elnevezés költőileg bármennyire meggyőző is, történetileg biztosan téves; a növény a hozzáértők szerint csak a tizennyolcadik században került Japánból Európába; valószínűtlen, hogy Isten egy egyedi importbokrót lobbantott volna lángra Mózes előtt. A költői vénájú fűvészt föltehetőleg a bíbor lángolás kápráztatta el, talán nem is a kertben viruló dísznövényé, hanem az évről évre kivirágzó és így a maga ravasz módján örök fiatalságé.